7 TEMMUZ 2001 SAYI: 344

AKSİYON

Prof. Niyazi Öktem, militan demokrasiden özgürlükçü demokrasiye geçişi öneriyor

Elveda Jakobenizm!

■ Zeugma'dan çıkanlar sandıklarda çürüyor
■ Solda hedef, HADEP'i kazanmak

ABD: 2.5 $ Almanya: 4 DM (Y9227C) Fransa: 15 FFr Hollanda: 4.50 HFL Belçika: 85 BFR Danimarka: 25 DKR İsviçre: 4 SFR Avusturya: 40 ÖS Avustralya: 5.5 $ İngiltere: 2 P.

9 771300 832041

Weekly News Magazine 7 July 2001

1.000.000 TL.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

astane

Sadece bunlarla kalmıyor hastanenin unutulmuşluğu, 1992 yılında inşaatı başlayan cerrahi bloku, inşaatın büyük bir bölümünün tamamlanmasına rağmen hâlâ hizmete giremedi. Deniz manzaralı süit odaları olan bina; bugün sadece kırık dökük ranzalar, rastgele atılmış eski eşyalar için depo olarak kullanılıyor. Kapılar kilitli, odalar boş, hastalar yok, doktorlar ise çaresiz bir şekilde hatırlanmayı bekliyor.

Aynı zamanda Türkiye'nin ilk göğüs hastalıkları eğitim hastanesi olan Heybeliada Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde şimdiye kadar yüzlerce doktor eğitim gör-

Marmara'nın ortasındaki bu küçük adanın ismi genellikle, tepesindeki ruhban okuluyla birlikte hatırlanır. Oysa adada 1924 yılından beri hizmet veren ve büyük bir ormanlık alana sahip Heybeliada Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ni neredeyse kimse bilmez. Aslına bakılırsa hastaneyi bilmeyen ya da orada büyük bir hastane olduğunu unutan sadece siz değilsiniz

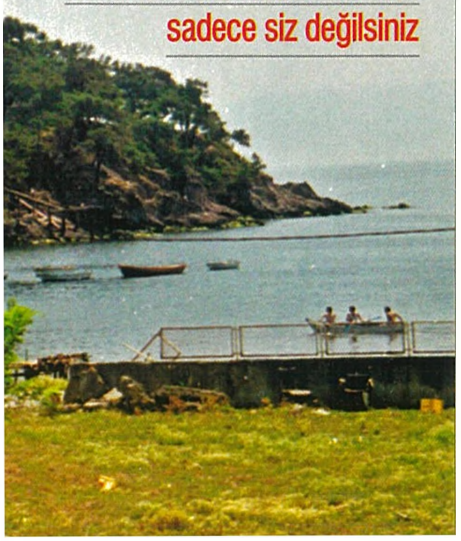

FOTOĞRAFLAR: MEHMET DEMİRCİ

müş ve uzmanlığa adım atmış. Verem hastalığının "ince hastalık" olarak bilindiği ve türküler yakıldığı dönemlerde binlerce hasta bu küçük adaya gelerek tedavi görmüş. İşte Heybeli'de unutulan bu hastane yıllar sonra yeniden hatırlandı ve bu günlerde tamirat çalışmaları başlatılıyor. Başta hastane başhekimi Ferit Demiröz olmak üzere herkesin dileği hastanenin eski günlerine kavuşması.

İEİS tamiratı üstlendi

Sağlık Bakanı Osman Durmuş, hastanenin durumu kendisine iletilince, İlaç Endüstrisi İşverenleri Sendikası(İEİS)'na ricada bulunarak hastanenin onarılmasını istedi. Sendika yetkilileri de Durmuş'un bu isteğini geri çevirmeyerek hastanenin depremden zarar gören bölümlerinin sağlamlaştırılması için proje hazırladı. Yaklaşık 400 bin dolara mal olacak çalışma için hazırlıklar tamamlandı. Ancak hastanenin tam kapasite hizmet verebilmesi için bir milyon dolarlık yatırıma ihtiyacı bulunuyor.

İstanbul Sağlık İl Müdürü Osman Karaaslan ile birlikte bu çalışmalar başlamadan önce hastaneyi gezdik. Karaaslan, hastanenin bir an önce tamir edilmesi, yeni hemşire atanması ve hastaneye bir ambulans verilmesi için kendilerine düşen görevi yerine getireceğini söylüyor.

Depremden zarar gördü

Hastaneyi gezdikten sonra konuştuğumuz Karaaslan, hastanenin depremden büyük zarar gördüğünü vurguladıktan sonra devam ediyor: *"Deprem sonrasında hastanelerimiz için Dünya Bankası tarafından bir proje hazırlandı, proje şu anda Bayındırlık Bakanlığı'nda. Sağlık Bakanımızın isteği üzerine Sayın Bülent Eczacıbaşı önderliğinde İEİS tarafından depreme karşı dayanıklılık projesi hazırlandı. Önümüzdeki hafta inşaat işlerine başlanacak, tabii ki on-*

dan sonra diğer bölümler yapılacak. Hastane daha güzel görüntüye kavuşacak. Burası bizim çok önem verdiğimiz bir hastane; şu anda bir bölümünü kapattık. Hemşire sıkıntısı sadece bu hastanede değil; İstanbul'da personel açığımız var, 3 bin personel gerekiyor ama bu konuda bakanlığımızın da yapacağı birşey yok çünkü kadro yok. Burada ulaşım sorunu olduğu için hemşire bulmakta zorluk çekiyoruz, ancak gönüllü olarak isteyen olursa onları hemen gönderebiliriz. İnşaatlar bittikten sonra personel olarak da takviye edeceğiz, bir de deniz ambulansı göndererek acil durumlar için kullanacağız."

O veremi, yıllar onu bitirdi

Heybeli'deki hastane 1924'te kurulmuş ve Türkiye'nin ilk göğüs hastalıkları, halk dilindeki söyleyişle ilk verem hastanesi olma unvanını taşıyor. Yıllar boyu vereme karşı yapılan mücadelenin en önemli üssü olmuş. Heybeli, veremi bitirmiş, fakat galiba yıllar da onu bitiriyor gibi. Başhekim Ferit Demiröz, asistan olarak 27 yıl önce çalışmaya başladığı hastanede, bugünkü konumuna kadar yükselmiş. Biraz mahzun, biraz esefle şunları söylüyor: *"Burada birçok uzman yetiştirildi. Yılların birikimi ile fiziki yapımız eskidi. 17 Ağustos depremiyle de daha çok yıprandı. İEİS bir bölümünü onaracak, diğer bölümler de Sağlık Bakanlığı tarafından tamir edilecek. Dileğimiz bu 74 yıllık hastaneyi yıllar önceki çok iyi durumuna getirmek."* ◁

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Jakobenliğ

in sonu

MUHSİN ÖZTÜRK

40 yıl paylaşılan, taşınan ve temsil edilen bir idealin artık paylaşılamaz ve temsil edilemez oluşu ve terk edilmesi... Ve terk edildiğinin, edilmesi gerekliliğinin de cümle âleme duyurulması... Bu bir kişisel hikâye aslında... Kişisel bir hikâye ama kişinin terk ettiği şey, ilan ettiği dönüşüm ve yaptığı çağrı diğer insanları, toplumu hatta devleti çok yakından ilgilendiriyor. Hatta, problem olarak ileri sürülen şey, entellektüel ve siyasi gündemimizin ana sorunlarından biri ve üstelik bu hikayeyi yaşaşayan tek bir kişi değil...

Prof Dr. Niyazi Öktem... Galatasaray Lisesi'ni bitirdi, Galatasay Üniversitesi'nin kurucularından ve 40 yıl boyunca bu camianın içinde yer aldı. Fakat son yıllarda bu yeknesak ilişki bozuldu, 30–40 yıllık arkadaşlarıyla fikir ayrılıklarından doğan tartışmalar başgösterdi, başka sebeplerle de olsa artık Bilgi Üniversitesi'nde ders veriyor. Ve "J. J. Rousseau'dan John Lock' a geçelim" şeklinde bir öneri getirerek vardığı noktaya çağırıyor düşünenleri; "Eğer demokratik bir hayata geçmek istiyorsak Rousseau'nun fikri alt yapısını oluşturduğu, benim de içinden çıkıp geldiğim jakoben Fransız ekolünün terk edilmesi gerekir, başka şansımız yok" diyor. Galatasaray Lisesi'nin de önemli bir yer tuttuğu bu kişisel öyküyü deşmeye çalıştık ve ortaya AB eşiğinde olan Türkiye'nin hikâyesi çıktı.

"Biz 1956'da Galatasaray Lisesi'nin sıralarında başladık ve Fransız kültürüyle yetiştik. Fransız kültürünü değişik boyutlarıyla bize Fransız hocalar verdi. Hıristiyan boyutu da vardı işin içerisinde. Onun dışında Fransız devriminin mimarları olan yani laik cumhuriyetçi, özgürlükçü düşünürleri bize okuttular. Son sınıfta özellikle J.J. Rousseau üzerinde çok durulmuştu, gençliğimizin 'ilahıydı' Rousseau... İlk baktığımızda J.J. Rousseau gerçekten insanları özgürlüğe çağıran bir felsefenin düşünürü olarak karşımıza geliyor. Öte yandan bakıyoruz ki düşünce tarzı özellikle uygulamaları otoriter siyasete bir hayli zemin oluşturuyor. Bu da ister istemez jakobenliğe yol açıyor." Rousseau'cu düşüncenin ve Fransa ekolünün jakobenliğe, daha başka bir bakışla totaliter baskıcı bir yönetime yol açıyor olmasının bizimle ne ilgisi olabilir? "Fransız devrimi, Türkiye'yi etkilemişti ve Türkiye'yi etkilerken, Fransız devriminin hem düşünsel kurumları, hem de belli ölçüde siyasi kurumları Türkiye Cumhuriyeti'ne girmişti."

"Gençliğimizin ilahıydı Rousseau. Galatasaray Lisesi'nde Fransızca hocamız 2 ay bize Rousseau'yu anlatmıştı. Ama çoğunlukla ilk yapıtları, romanesk ve romantik yazıları üzerinde durmuştu. O romantizmin devlet düşüncesine yansıması, ne yazık ki, otoriter ve hatta totaliter bir dünya görüşüne götürüyor. Bu dünya görüşünü sürdürürsek Türkiye çoğulcu demokrasi aşamasına geçemez."

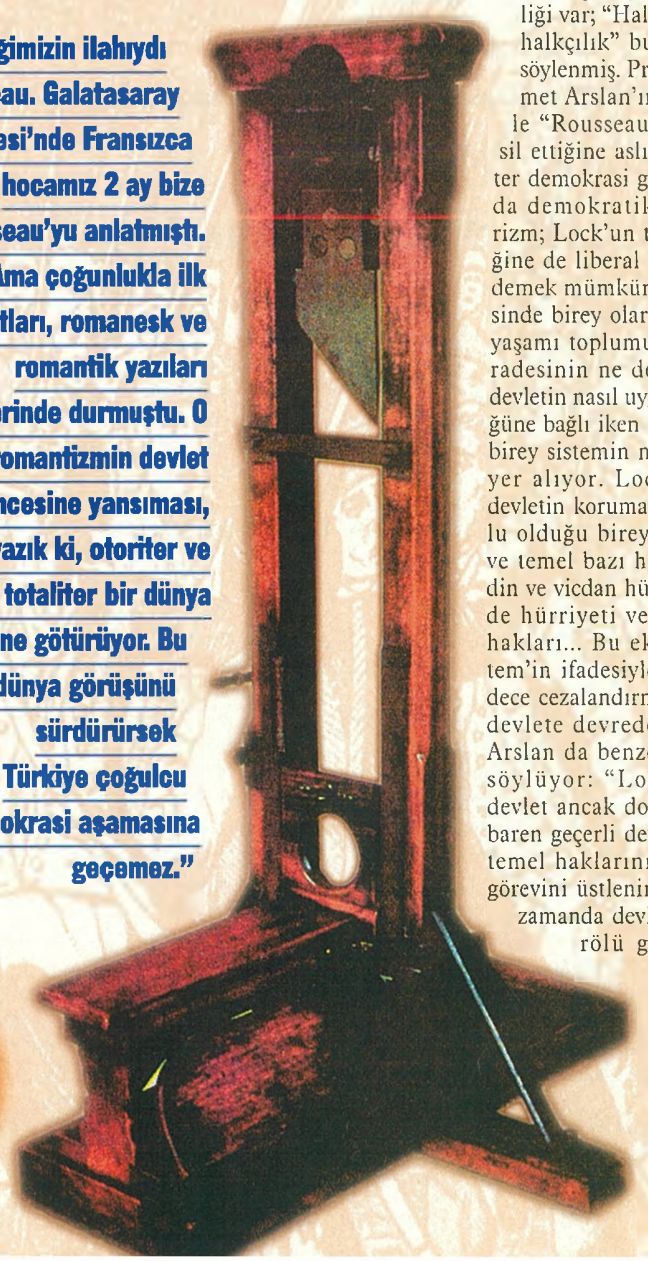

Tartışma pratik yansımalarını fazlasıyla yaşadığımız, daha çok 'teorik' temelde devam eden bir tartışma. Birey–toplum–devlet ilişkileri üzerine oluşturulan paradigmaların hangisinin çekim alanına girilirse, sosyal ve siyasi alan da öyle şekilleniyor. Yerel kültürün siyasete verdiği yön bir tarafa, "Aydınlanma"yla beraber gelen siyasi yönetim anlayışları hayatımızı derinden etkiliyor.

Totaliter demokrat geleneği

Aydınlanmanın dünyaya armağan ettiği iki ekol var; birincisi Rousseau'nun öncülünüğünü yaptığı ve Fransa'yla özdeşleştirilen Fransa ekolü, ikincisi John Lock'un fikir babalığını yaptığı ve İngiltere ile birlikte anılan bugün Amerika'yla özdeşleşen Anglo–Sakson ekol. Birincisi sosyalist, diğeri ise liberal karakterli. Birincisinin devletçi, toplumcu özelliği var; "Halka rağmen halkçılık" bu ekol için söylenmiş. Prof. Dr. Ahmet Arslan'ın deyimiyle "Rousseau'nun temsil ettiğine aslında totaliter demokrasi geleneği, ya da demokratik totalitarizm; Lock'un temsil ettiğine de liberal demokrasi demek mümkün." Birincisinde birey olarak insanın yaşamı toplumun genel iradesinin ne dediğine ve devletin nasıl uygun gördüğüne bağlı iken ikincisinde birey sistemin merkezinde yer alıyor. Lock'a göre, devletin korumakla sorumlu olduğu bireyin mutlak ve temel bazı hakları var; din ve vicdan hürriyeti, ifade hürriyeti ve mülkiyet hakları... Bu ekolde, Öktem'in ifadesiyle birey sadece cezalandırma hakkını devlete devreder. Ahmet Arslan da benzer bir şeyi söylüyor: "Lock'a göre devlet ancak doğuştan itibaren geçerli devredilemez temel haklarını korumak görevini üstlenir". Bu aynı zamanda devlete biçilen rölü gösteriyor;

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

devlet yargılama, dış ve iç güvenlik işlevleri yüklenmekle yetinmelidir. Toplumsal hayat bireyin, sivil toplulukların belirleyeceği bir alandır.

Tanrı iradesi yerine 'genel irade'

Rousseau'da Lock'tan farklı olarak hakkın, hukukun, herşeyin kaynağı toplum. "Tanrı'nın sözü halkın sözü. " Söz, Rousseau'ya ait. "Rousseau'da deyim yerindeyse bir teokratik devlette Tanrı'nın sesi Tanrı'nın iradesi hakimken, burada Tanrı'nın iradesi yerine 'genel irade' geçiyor" diyor Ahmet Arslan. Bu bölünmez, yanılmaz ve sınırlanamaz bir genel iradedir. Öktem'e göre her iki iradenin yönetilen insana göre konumu ve işlevi aynıdır. Peki genel irade'yi kim belirliyor? " Rousseau'nun ortaya koyduğu genel irade amiyane tabirle ne idüğü belirsiz bir irade. Nedir bu genel irade? Buna kim karar veriyor? Buna karar veren bir kısım aydınlar. Jakobenlik de burada ortaya çıkıyor; aydınlar karar verirken farkına varmışlarsa halk bu görüşte değil, o zaman halk zaten cahil, bir şeyden anlamaz, biz onların mefaatini yani "genel irade" nin menfaatini düşünüyoruz, o zaman biz onlara rağmen karar alabiliriz psikozu içerisine giriyorlar. Halka rağmen halkçılıktır bunun adı, zaten buna jakobenizm diyoruz" diyor Öktem. Öktem'e göre Rousseau'nun ilk anda özgürlükçü gelen teorisi pratikte totaliter hatta jakoben sonuçlar doğuruyor.

Aydınlanma'nın iki önemli ismi J.J. Rousseau ve John Lock iki ayrı siyasi görüşün temsilcisi. Türkiye, Rousseau'dan John Lock'a kayıyor bir süredir.

Jokobenler, Fransa devrimini "korumak" için sertlik yanlısı olan, "devrim elden gidiyor" diyerek kan dökmekten çekinmeyen taraftarlara verilen ad. Mehmet Ali Kılıçbay'a göre jakobenlik, çok saygıdeğer ve soylu bir hareket ve tepeden inmeci hareketlerin tümüne jakoben demek de yanlış. Kılıçbay, Galatasaraylı ve Fransız paradigmasını savunuyor. Dolayısıyla Kılıçbay'ın Rousseau ve Lock görüşü farklı. Lock'un mülkiyeti temel hak olarak nitelemesinin

Prof. Dr. Niyazi Öktem

"Demokratız diyorlar ama aslında jakobenler"

–Kurtuluş savaşı verdik, ihtilaller yaşadık hâlâ Rousseau okumamızın sebebi nedir?

Rousseau şu an gerekli mi? Bunu savunanlar var; açıkça da bunu söylüyorlar. Dışişleri bakanlığı yapmış bir profesöre jakobenlik nereye kadar diye sorduğumda "Gittiği yere kadar" cevabını aldım. Ben diyorum ki aradan bunca zaman geçtikten sonra bu toplum sözleşmesi varsayımını, toplumsal anlaşma kavramını, artık Anglo–Sakson paralelinde ele almamız lazım.

–Fransız ekolünün kalesi Galatarasay Lisesi ve Üniversitesi'nden gelen bir kişi olarak sizi Fransız ekolünden Ankglo–Sakson ekole geçmeye iten şey nedir?

Birincisi Türkiye'deki yaşamım ve ihtilaller, ondan sonra aydınların çektiği sıkıntılar. Gerek sağ gerekse sol aydının çekmiş olduğu sıkıntılar. Bir başka unsur Avrupa Topluluğu'na geçiş süreci. Avrupa Topluluğu da bir parça John Lock'çu oldu gibi geliyor bana.

–Türkiye'de de bir değişim var. Sizinle hemfikir hatırı sayılır bir aydın topluluğu olduğu da görülüyor.

Tipik John Lock'çu örnek rahmetli Turgut Özal'dı. Devletin sadece cezalandırma yetkisi olsun derdi. Bugün Liberal Düşünce Topluluğu da aynı görüşü savunuyor.

Eskinin solcusu totaliter oldu

–Sol...

Sol kesimin içerisinde henüz keskin bir şekilde ayrılıklar yok gibi. DSP'yi düşünelim. Kuruluş döneminde hasbelkader ben de bulundum. İlk kurulduğunda piyasa ekonomisi ağırlıklı bir program yapıldığında, tereddütlü olan birkaç kişi hariç karşı ses çıkmadı. Din olayına bakışta, klasik CHP yaklaşımının, jakoben yaklaşımın yanlışlığını ortaya attığımızda Bülent Ecevit hakikaten can u gönülden benimsemişti. Ve biliyoruz ki DSP'nin din karşısındaki tutumu ve tavrı klasik CHP tavrından çok farklıydı... Öbür taraftan eskinin solcusu, Maocusu olan pek çok kişi bugün devletçi, otoriter, totaliter oldu. Bugünkü Aydınlık grubu gibi. CHP'de dikkat ederseniz Deniz Baykal'ın Anadolu Müslümanlığına yönelişi olayına izin verilmedi.

–Sol aydınlar Türkiye'deki bu değişimi algılamıyorlar mı?

Yani, o kadar işin farkında olduklarını zannetmiyorum. Biz teorisyen olduğumuz için bunu koyuyoruz ortaya. J.J. Rousseau'yu bu kadar ayrıntılı yorumladıklarını zannetmiyorum.

Galatasay kültürü jakoben

–Peki Fransız ekolünün kalesi olan Galasaray camiasında nasıl bir tartışma var bu konuda?.

Şunu diyebilirim Galatasaray kültüründen gelenlerin çoğu jakoben hâlâ. Yani Rousseau'cu hâlâ. Ve onlar için Anglo–Sakson düşünceye meyletmek bir boşluk.

–Bu nereden kaynaklanıyor?

Zihin konformizmi, gelenek konformizmi, ne derseniz deyin. Ama gençlerde bu yok. Galatasaray Üniversitesi'nde bu görüşleri ortaya attığımda karşılaştığım manzara şuydu; Niyazi hoştur falan filan ama biraz demokrasi manyağıdır. İkinci sebep radikal İslamdan ürkme...

–Bu abartılmıyor mu?

Bunların görüşü o. O düşünceye yandaş olanların büyük bir kısmı 12 Mart döneminde çok büyük sıkıntı çekmişlerdi. O dönemin felsefesi şuydu; hiç bir demokrasi kendisini reddetmeyi hedefleyen siyasi düşüncelere yer vermez. Bunu özellikle komünizmle mücadele dernekleri kullanıyorlardı. O dönemin solcuları bundan da çok rahatsız oluyorlardı. 'Ne demek, demokraside her türlü düşüncenin özgürlüğü vardır' diyorlardı. 90'lardan sonra iş tam tersine döndü. Şimdi o solcular düşünce özgürlüğü hoş ama demokrasiyi tehdit eden düşüncelere hayat hakkı tanınmasın diyorlar. İşte "militan demokrasi" dedikleri şey. Kendileri halbuki bu sıkıntıyı çekti. Çünkü o dönemde sosyal demokratlar solun her fraksiyonuyla aynı kefeye konuyordu, dolayısıyla sosyal demokratlar çok sıkıntı çektiler. Şimdi de Fethullah Gülen'le Hizbullah aynı kefeye konuyor. Yanlış.

–Siz Galatasaray Üniversitesi'nde nerede duruyordunuz?

Herkes biliyordu benim jakoben olmadığımı. Bundan da hiç rahatsızlık çekmedim. Hatta çok iyi ilişkide olduğum bir kişi de Coşkun Kırca'dır. Devamlı hoşgörüyle karşılanmışımdır.

–Bir insan elbette jakoben olabilir. Ama bir

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

toplumsal eşitsizliğe zemin hazırladığını söylüyor. Rousseau ise herkesi 'yurttaş' sıfatıyla eşit konumlandırmıştır fakat eşit olamayacağını da itiraf etmiştir. Kılıçbay'a göre Rousseau'yu faşizm kökeninde değil sosyalizm kökeninde aramak lazımdır. Kılıçbay, "genel irade" kavramının daha çok akılla ilgili soyut bir kavram olduğunu, pratik sonuçların jakoben ya da despotik iradelerden çıkmış olmasını gündelik siyasetin bir sonucu olarak yorumlamak gerektiğini söylüyor.

Coşkun Kırca ve Mümtaz Soysal jakoben Fransız ekolünün iki önemli temsilcisi. Her ikisi de Galatasaraylı.

Fransa demokratikleşti biz Fransız kaldık

Fransa'da Cumhuriyet 5 kez gitti 5 kez geldi, bu arada çok kan döküldü, laiklerlerle din adamları arasında kanlı savaşlar oldu, Kılıçbay'ın jakoben demeyi yanlış bulduğu totaliter rejimler oluştu. Fransız devrimiyle beraber 'çatışma' kültürü üzerinden siyasetin yürütüldüğü Fransa, 2. Dünya Savaşı sonrası totaliter, pozitivist, kurgulayıcı rastyonalist yapıdan sıyrılarak "demokratikleşiyor". Yani Fransa, katı ve sert modernleşmesini değiştirip, post-modernizm ve benzeri adlar verdikleri yeni siyaset felsefesiyle Anglo-Sakson ekole oldukça yakınlaşıyor. Niyazi Öktem, "AB'nin John Lock'çu çizgide olduğunu düşünüyorum" diyor. " Apaçık bir şekilde AB'nin genel felsefesinde bireyin bir amaç olması, devletin bireyin esenliği için mevcut bir kurum olduğu zihniyeti hakim" . Ömer Çaha'ya göre 19. yy. demokrasisine göre çoğunluğun hakları önemliyken 20. yüzyılın ikinci yarısında artık azınlıkların hakları da ön plana çıkmaya başladı. "Bütün başına post gelen post-modernizm, post-yapısalcı kavramlar genellikle Fransız kaynaklı. Onun temelinde aslında bu kurgulayıcı rasyonalizm, totaliter, katı ve idealist modern-

FOTOĞRAF: ADEM YAVUZ ARSLAN

insanın demokratım dediği halde katıksız jakoben olmasına ne diyorsunuz?

Benim kavgalarım, makalemde bahsettiğim iki yakın arkadaşımla olan kavgalarım öyle zaten. Hatta verdiğim örnek, demin ismini zikrettiğim Coşkun Kırca'dır. Çok saygı duyarım, elli yıldır tanırım, elli yıldır da jakobendir. Ve bunu söyler. Beni üzen husus kendini demokrat zannedenlerin, demokrat olmayışı, aslında jakoben oluşu ve bunu kabullenmeyişleri.

–Peki içinde bulundukları durumun farkındalar mı?

Ne bileyim? Keskin kavgalarım olmuştur. Küskünlüğe kadar giden kavgalarım var. Sen demokrat değilsin dediğimde hazmedemiyorlar.

–Rousseau'dan John Lock'a geçelim derken sistem değişikliği öneriyorsunuz. Doğru mu algılıyorum?

Evet. Ama benim daha ziyade ağırlıklı olarak üzerinde durmak istediğim nokta şu; gelin biraz bunun üst yapısını oluşturalım, görün artık Anglo-Sakson sisteminin özgürlükçülüğünü, demokrasisini.. Dayanmış olduğu siyaset felsefesine girelim. Benim önerim bu. Hukuki değişiklik, devletin yapısındaki değişiklik, onlar beni aşar.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Prof.Dr. Mehmet Ali Kılıçbay

"Jakobenlik saygıdeğer bir harekettir"

–Öncelikle, Niyazi Öktem'in yazısıyla ilgili değerlendirmeniz nedir?

Liberal bakış, bu kadar.

–Rousseau'nun Fransız düşüncesini temellendirdiğini düşünüyor musunuz?

Rousseau bir Fransız düşünürüdür ama Fransız düşüncesini temellendirmemiştir. Fransız düşüncesi o kadar geniş, o kadar dallı budaklı bir düşüncedir ki kökünde bir tek düşünür bulmak son derece yanlıştır, eksiktir, saptırıcıdır. Üstelik Fransız düşüncesi tek yönlü de değildir. Çok çeşitli bakış açıları vardır; idealist, materyalist, Marksist, egzistansiyalist...

–Fransa'da oluşan siyasi yönetim anlayışının jakoben olduğunu düşünüyor musunuz?

Hayır düşünmüyorum. Fransız, Anglo–Sokson zıtlığı konulmak isteniyor anlaşılan.

–Zaten yazının konusu buydu?

Bu son derece yanlış. Anglo–Saksonların ne derece demokrat olduğu son derece tartışmalı. Ben bu tartışmayı Anglo–Saksonlar cephesinden kabul etmek istiyorum. Mesela modern demokrasinin beşiği sayılan İngiltere'nin sömürgelerde uyguladığı sistemi görelim. Demokrasi sadece ari ırktan olanlar içinse olabilir. Ama bütün insanlık içinse İngilizler hiç demokrat değiller. Mesela Engels ünlü kitabı İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu'nda, İngiltere'de iki ayrı millet yaşıyor diyor. Buna karşılık Fransız sistemi bütün yurttaşları eşit saymaktadır...

–Türkiye'nin 1950'deki demokratik hayata geçişiyle ilgili de farklı düşünüyorsunuz galiba...

1950, sadece aydın, sivil ve askeri bürokrattan oluşan azınlık yönetimine karşı bir köylü karşı darbesidir. Ondan sonra zaten Fransız bakış açısı, Fransız siyasi refleksleri Türkiye'nin gündeminden tamamen uzaklaşmıştır. Bir 3. Dünya tipi politikanın içine girilmiştir.

–Fakat şöyle bir durum da var; hangi siyasi parti gelirse gelsin kendi programını uygulama şansı oldukça az. Derin devlet vs...

Buna hem katılıyorum hem katılmıyorum. Derin devlet var. Derin devletten daha önemlisi bu partiler bu programlarını uygulama arzusuna sahip değiller.

–Şöyle bir görüş var; jakobenlik devrime yakışır. Devrim olduğunda jakobenlik kaçınılmazdır. Fakat ilanihaye bunu devam ettirmenin anlamı yoktur.

Türkiye'deki 28 Şubat, 12 Mart gibi hareketlerin jakoben olarak adlandırılmasını jakobenliğe hakaret olarak görürüm. Çünkü jakobenlik saygıdeğer bir harekettir. Ben her zaman jakobenliğin arkasında dururum. Fransız Devriminin jakobenliğinin arkasında dururum. Fakat Türkiye'de jakobenlik diye ifade edilen hiç bir şeyin arkasında durmam. Yani Türkiye'deki darbecilere jakoben demek jokobenliğe hakarettir, ayıptır. Bunlar darbecidir. Çok iyi ayırmak lazım.

Darbeciler jakoben değil

–Nasıl ayırabiliriz?

Jakobenler devrimi yapan adamlardır. Devrim elden gitmesin diye sertliğe başvuranlardır. Burada hataları olmuş olabilir. Bunu tartışmıyorum. Ama gerek 12 Mart'takiler, gerek 12 Eylül'dekiler, gerek 28 Şubat'ta devrimi yapan adamlar jakoben değillerdir. Devletin içindeki konumlarından yararlanarak darbe yapanlardır. Onun için bunlara kesinlikle jokoben sıfatını layık görmüyorum.

–Ama onlar kendilerini layık görebilirler...

Olabilir, beni ilgilendirmez. Terim, onlara teşmil edilemiyecek kadar saygıdeğer bir terimdir. Yani onlarla ilgisi yoktur. Onlar darbeci. Onlar müesses nizamı değiştirmeye kalkıyorlar.

–Niyazi Öktem, 12 Mart'ta sosyal demokrat olan solcuların militan solcularla aynı kefeye konduğunu, demokrasiyi korumak adı altında onlara işkence yapıldığını, fakat o gün bu durumdan demokrat oldukları için jakobenleştiklerini ve bunu anlamakta zorlandığını söylüyor...

Jakoben lafını kabul etmiyorum. Ama sertlik yanlısı olanlar var tabii. Yani kendi iradelerini toplumun tümüne dayatmak isteyenler Türkiye'de kahir ekseriyeti meydana getiriyorlar. Her cephede böyle. Sağcısı da öyle solcusu da öyle. Bütün bunlar jakoben makoben değil. Jakobenlik soylu bir laftır. Siyasi hataları olmuştur. Fransa'yı kana bulamışlardır ama soyludur.

–Ben daha çok siyasetçiyi kastetmiyorum. Türkiye'yi yönetenin siyasetçiler olmadığı konusunda genel bir inanç var. Ben şunu soruyorum, sivil ve askeri bürokrasinin tavrını doğru buluyor musunuz?

Hayır bulmuyorum. Burnu havada bir tavırları var. Ama bunun altı deşilmeye muhtaç. Yani yönetilenlerden de demokratik bir talep gelmiyor. Türkiye'de demokratik bir zemin yok derken bunu kastediyorum.

Cumhuriyeti inşa edelim

–Ben Niyazi Bey'e "Türkiye nereye gider?" dedim, "Liberal demokrasiye gider" dedi. Aynı soruyu size yöneltsem..

Valla şu anda demokrasiyi konuşacak durumda değil. Şu anda Cumhuriyet'i inşa etmeyi konuşmak lazım. Yani Cumhuriyet 1950'lere kadar inşa sürecindeydi. 46 hatta 36'lara kadar. Ondan sonra bu durakladı.

–Yani yarım kalmış bir inşayı devam ettirmeli midir diyorsunuz?

Evet.

–Totaliter bir yönetime rağmen mi?

Onu ben söylemiyorum. Ben sadece ne olabiliri cevaplandırıyorum. Nasıl oluru cevaplandırmıyorum.

–Nasıl olur peki?

Dur, ne oluru cevaplandırayım önce. Cumhuriyet'in inşasının tamamlanması lazım. Demokrasi Cumhuriyet'in ayrılmaz bir parçasıdır. Ama yarım kalmış bir Cumhuriyet'in içerisinde demokrasi saçma sapan bir şey olur. Nasıl olur? Evet kolay olmaz. Birazcık zapturapt gerekir.

–Zaten, 28 Şubat'ı yapanlar bunu düşündüler..

28 Şubat başka bir şey. 28 Şubat ordunun irtica ve bölücülük karşısındaki hassasiyetinin yansıması. Cumhuriyetin inşa sürecini tamamlamaya yönelik bir hareket değil.

–Niyetlerinin o olduğunu söylüyorlar.

Öyle niyetleri varsa görmemiz lazım. Ben öyle bir niyet şimdiye kadar görmedim.

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

leşme anlayışına bir reaksiyon olması yatıyor. " Fransa, azınlıkta kalsalar da içinde jakobenleri barındıran demokratik bir ülke, bazılarına göre Avrupa'nın en özgür ülkesi. Zaten Türkiye açısından sorun da burada başlıyor; ana vatanında dahi uygulama alanı bulamayan jakoben, totaliter demokrat, hatta "militan demokrat" Rousseau'cu siyasi ekol, ülkemizde devlet idaresinin ana karakterini oluşturuyor ve son günlerde de özellikle "sol" dan bir hayli taraftar topluyor.

Niyazi Öktem, bir toplantıda bir ara dışişleri bakanlığı yapan meşhur anayasa profesörü ile karşılaştığında sohbet arasında "Jakobenlik nereye kadar?" diye sormuş; "Gittiği yere kadar" cevabını almış. Jokebenliğin gittiği yer tartışılır ama Türkiye'nin bugüne nasıl geldiğine bakabiliriz. Yani Türkiye, Fransız ekolüyle nasıl tanıştı, niye daha özgürlükçü bir ekolle tanışmadı? Ya da 1950'lerde demokratik dönüşümünü niye tamamlayamadı?

Fransa jakobenliği ihraç etti

Siyaset bilimci Çaha'ya göre Osmanlı'nın dolayısıyla Türkiye'nin modernleşme geleneği Çin ve Japonya'da olduğu gibi merkezinde Fransa'nın bulunduğu kıta Avrupa'sıyla başlıyor. Buraya önce askeri öğrenciler, sonra entellektüel birikimi sağlamak için öğrenciler gönderiyor. Fakat bu tek taraflı bir talep değil. "Jakobenler, aynı zamanda insanların kurtuluşu olarak Fransız Devrimi'ni telkin etmişlerdir, onu bir paradigma olarak hatta bir din olarak bütün dünyada yaymaya çalışmışlardır. Fransa, kendisine bir misyon yüklüyor. Jakoben tarzda gelişen o modern değerleri bütün dünyaya yaymaya çalışıyor ve en önemli çekim alanı Balkanlar yani Balkanlar'ı sınırları içerisinde bulunduran Osmanlı." İttihatçılar'ın ilham kaynağı Fransa, kâbesi de Paris'tir.

Devrim için...

Cumhuriyet kurulduğunda model ulus devlettir. Prof. Dr. Ahmet Arslan'a göre bizim Fransızlara karşı özel bir aşkımız yok. "19. yy.da Batıya karşı yönelmemiz vardı. 20. yy.a geldiğimizde, milli devlet yarattığımızda, milli devletlerle ilgili en iyi proje Fransızlarındı. Fransa bize benziyordu. Fransa da o kilisenin elinden iktidarı çekmiş almış eh! Biz de, olmayan bir kilisenin elinden iktidarı söküp almıştık. Biz bir ulus yaratmak istiyorduk, yaratacağımız ulusa ilişkin en iyi ideolojik aygıt en iyi Fransa'ydı." Ömer Çaha'ya göre, 1924–29 arasında uygulanan politikalara bakıldığında hem Fransa'nın hem de Anglo–Sakson İngiltere'sinin referans kabul edildiği görülüyor. "İzmir İktisat Kongresi tamamen liberal bir kongredir. Atatürk açısından şöyle bir paradoks var-

Düşüncesini ifade edenler içeri atılıyor, partiler kapatılıyor, temel hakları rafa kaldıran "zapt-u rap" meşru sayılıyor, birileri halka rağmen halk için karar almaya devam ediyor... "Militan Demokrasi" dedikleri bu olsa gerek... Jakobenliğe karşılık olarak "devrimci demokrat"ı koyan Türk Dil Kurumu, her halde Türk siyasi hayatını göz önünde tutarak bu tespiti yaptı

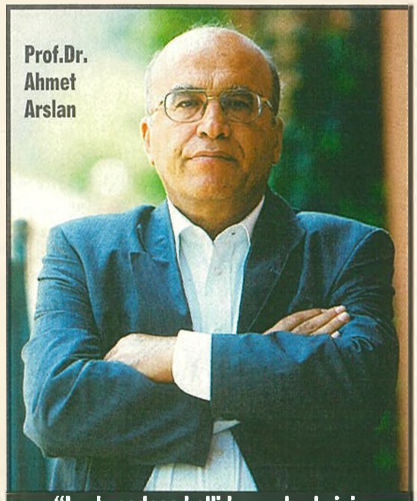

Prof.Dr. Ahmet Arslan

"Lock, sadece belli konumlarda için devlete rol verdiği için onun dışında olan konularda devlete müdahale imkanı tanımaz ve onları 'kendi sivil meselesidir' diye halkın örgütlenmesine bırakır. Ama Roussea'da böyle bir şey yok..."

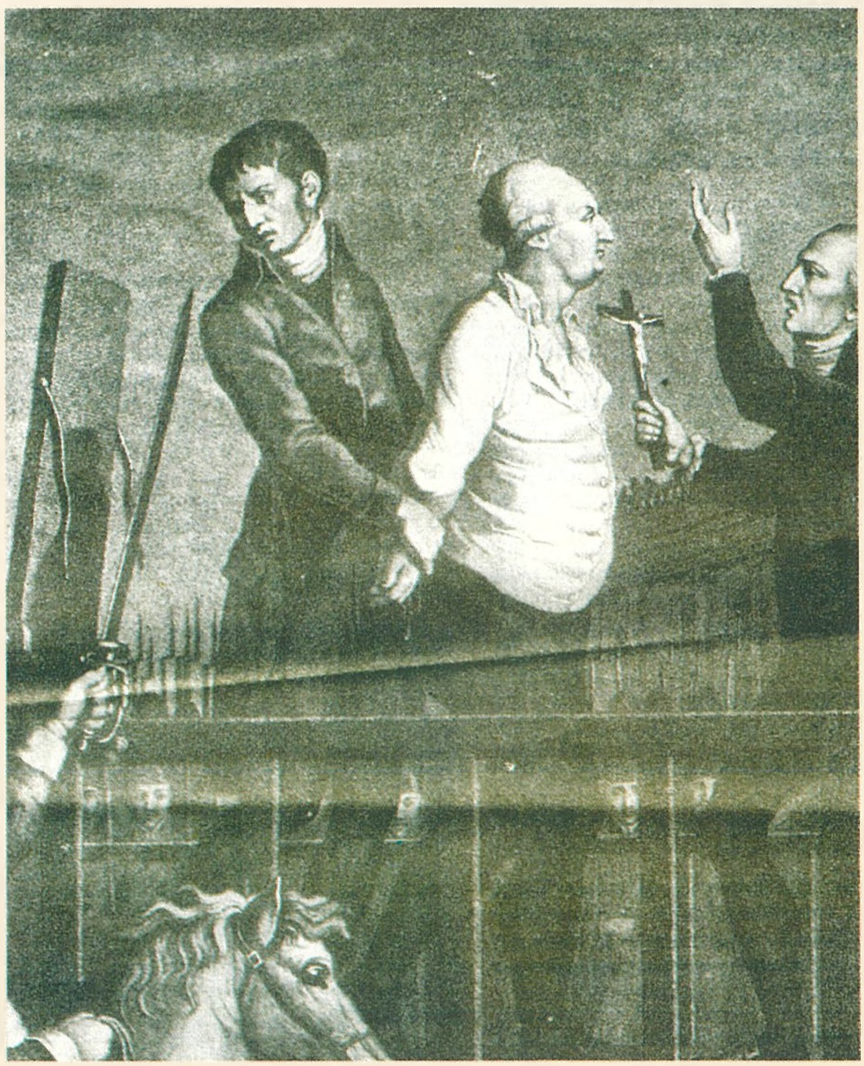

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

dı; bir taraftan aslında İngiliz tarzı bir şey oluşturmak istiyorsunuz, ama bir taraftan devrim yapıyorsunuz. Dolayısıyla o devrim geleneğini besleyen bir siyasal kültüre dayanmanız gerekiyor. İngiliz siyasal kültürü bir devrim geleneğinden gelmiyordu, devrimi besleyecek bir yapıya sahip değildi. Çünkü doğal düzeni savunuyor, devrimi değil sosyal evrimi savunuyordu." Mehmet Ali Kılıçbay, Türkiye'nin Fransız ekolünü benimsemesini, Atatürk'ün Rousseau'ya olan ilgisiyle ilişkilendiriyor. "Fransız ihtilalinin yansıması Mustafa Kemal hareketi içinde çok yüksek. Mustafa Kemal, Rousseau'dan çok etkilenmiş. Okuduğu kitaplara, altını çizdiği satırlara, çeşitli demeçlerindeki ifadelere, davranış kalıplarına, Türkiye'ye getirmek istediği modele baktığımız zaman Rousseau'nun etkisi çok açık bir şekilde görülüyor." Ve tabi 1929'da çıkan ekonomik kriz, Almanya'yla beraber yükselen milliyetçilik dalgaları Türkiye'yi de etkilemektedir; dünyada revaçta olan şey devletçilik ve milliyetçilikti.

1950'den sonra...

Türkiye, değişen dünya konjonktürü ile birlikte Marshal yardımıyla gelen Truman doktrinleriyle tanışıyor ve "demokratikleşiyor". Fakat bu öyle bir demokratikleşme ki, 1954 seçimlerinde meclisin yüzde 80'ine sahip olan Demokrat Parti' devleti yönetemiyor. Ve bu, sonraki elli yıl boyunca böyle olacaktı. "Bizde şöyle bir yapılanma meydana geldi; bir tarafta seçilmişlerin hükmettiği, değerleri onlar tarafından oluşturulan siyasal alan, bir de onların giremediği, ancak zinde güçler dediğimiz atanmışların, özellikle askeri ve sivil bürokratların girebildiği ve müdahale edebildiği bir devlet alanı oluştu. Bazıları derin devlet diyor ben de 'mahrem kamusal alan' diyorum. Yani, devlet, siyasal alanla bütünleşemedi. Sayasetçilerin iradesi belli bir noktaya kadardı" diyor Ömer Çaha.

Türkiye'de en büyük değişim Özal döneminde yaşandı. Ömer Çaha'nın deyimiyle 'libero muhafazakârlık' başladı bu dönemde. Özal, dünyada hali hazırda geçerli değerleri Türkiye'ye yansıtmaya çalıştı. Elbette, jakoben ekolle karşılaşmaması da mümkün değildi, karşılaştı ve mücadele etti. Özal'dan sonra siyaset "mahrem" alana daha çok kaydı. 80'li yıllardaki sağ–sol ayrımı ifade-

Taha Akyol ve Gülay Göktürk, Anglo-Sakson ekolün yani liberal düşüncenin ülkemizde önde gelen iki önemli entellektüeli. Birisi sağ muhafazakar diğeri de sol devrimci yapıdan geliyor.

Mehmet Ali Kılıçbay, Galatasaray'ı Cumhuriyetçi olarak niteliyor. Niyazi Öktem'e ve Galatasaray Universitesi öğrencisine göre ana karakter "jakobenizm."

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

si 90'lı yılların ikinci yarısından sonra özgürlükçü–jakoben, devletçi–bireyci şeklinde tasniflenmeye başlandı. Solcuların da jakobenleri, demokratları var, sağ kesimin de jakobenleri demokratları vardı. Son tahlilde, sağ jakoben ile sol jakoben demokrat sağcı, demokrat solcu, demokrat İslamcı bir kişi için herhangi bir farklılık arz etmiyor; yani biri diğerine tercih edilmiyor.

Niyazi Öktem, her devrimin jakoben bir karakter arzettiğini ve bunun anlaşılabilir olduğunu fakat ilanihaye uzatmayı anlamadığını, ülkenin bir an özgürlükçü siyasi anlayışa geçmesi gerektiğini söylüyor. Mehmet Ali Kılıçbay ise 1950'de bir karşı–devrimle yarıda bırakıldığına inandığı "Cumhuriyet'in inşası"nın bazı 'zapturapt'lara başvurmak gerekse bile tamamlanması gerektiğini savunuyor. Ahmet Arslan, "Sen Batı'ya giriyorsan, modernleşmenin içinde yer almak istiyorsan artık yekpare, dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez birey haklarına duyarsız, sivil topuluma yer vermeyen, sivil din yerine devlete dayalı din yaratmaya çalışan projelerin geçerli olmasına imkan yoktur. Yani Fransa'nın da dahil olmuş olduğu Batı'nın genel trendinin içine gireceğiz ya da girmeyeceğiz" diyor.

Mehmet Ali Kılıçbay'ın Niyazi Öktem'le arkadaşlığı Galatasaray Lisesi sıralarında başlıyor. Niyazi Öktem'in yaşadığı fikir dönüşümü yakın arkadaşları Mehmet Ali Kılıçbay ve yine bir Galatasaraylı olan Turhan Ilgaz tarafından eleştiriyle karşılanıyor. Her iki taraf neyi dile getirdiklerini ve sonuçlarını çok iyi biliyorlar. Mehmet Ali Kılıçbay'a uzun yıllardır arkadaşlığını sürdürdüğü Niyazi Öktem'deki değişikliği sorduğumuzda iki kelime sarfediyor; "Liberal bakış." Niyazi Öktem, Fransız ekolün ülkemizdeki temsilcileri için "Galatasaray kültüründen gelenlerin çoğu jakoben hâlâ.." demekten çekinmiyor.

Mümtaz Soysal ve Coşkun Kırca çizgisi hakim...

Bugünkü Galatasaray Lisesi kültürünü ve misyonunu nasıl tanımlayabiliriz? Bu soruyu yönelttiğimiz Galatasaray Lisesi mezunu ve şimdilerde Galatasaray Üniversitesi'ne devam eden Mehmet Karlı hiç düşünmeden net bir cevap veriyor: 'Bir kere Fransa'daki gibi sert bir laiklik taraftarı, jakoben milliyetçi, Atatürkçü bir kültür karışımı'. Şuurlu bir Galatasaraylı olduğunu ve okulun kendisine verdiği kimliği kabul ettiğini belirten Karlı, içlerinden çok farklı görüşlerde insanların çıkabildiğini ancak ana çizginin Mümtaz Soysal ve Coşkun Kırca gibi hem jakoben hem de milliyetçi kişiler tarafından temsil edildiğini savunuyor. Ancak okulun bir değişim ve liberalleşme eğiliminin varolduğunu da fark ediyor. Fransa kültürünün okuldaki tesirlerinin sürdüğünü ancak Amerikan tarzı serbest düşüncenin gittikçe öğrenciler üzerinde ağırlık kazandığını anlatıyor Mehmet Karlı: "Ben liseden mezun olalı iki sene oldu ama yeni öğrencileri ben bile tanıyamıyorum, bize göre daha liberaller".

Aslında Karlı'nın söyledikleri Niyazi Öktem'in yazdıkları ve söyledikleriyle çok iyi örtüşüyor, Türkiye'nin toplumsal talepleri farklılaşıyor, gençleri değişiyor, statükodan yana olanlar direniyor. Öktem'in Karizma dergisinde kaleme aldığı yazısına ilk tepki, yakın arkadaşı Turan Ilgaz'ın 14 sayfalık cevabi yazısıyla geldi. Ve bu tartışma hem kişisel bazda hem Türkiye bazında daha çok yer alacak gibi gözüküyor.

E–mail: m.ozturk@aksiyon.com.tr

Doç. Dr. Ömer Çaha (Liberal Düşünce Topluluğu Üyesi):
Rousseau'nun liberal demokrasiye pek bir katkısı yoktur

İki gelenek var: Birincisi İngiltere merkezli Ada Avrupası geleneği, ikincisi merkezinde Fransa'nın yer aldığı Kıta Avrupası geleneği. Bu geleneğin iki önemli ismi Fransa'da Rousseau'dur, Almanya'da Hegel'dir. Bu düşünce biçimi Almanya'dan çok Fransa'yla kıta Avrupası'nda yayılmıştır. Bunun nedeni Almanya'nın ulusal devlet anlayışına 19. yy'ın sonlarına doğru geçmesi. Bu düşünce geleneği ana hatlarıyla toplumu ve devleti öne çıkartır. Rousseau'ya göre özgürlük bireysel bazda telakki edilemez. Özgürlük toplumla bütünleşmenin beraberinde gelir. Toplumla ne kadar bütünleşirseniz o kadar özgürleşirsiniz. Hegel, bunu bir aşama öteye götürüyor. Hegel'e göre, devletle ne kadar bütünleşirseniz o kadar özgürleşirsiniz. Burada özgürlük devletin ve toplumun bireyin hayatından elini eteğini çekmesi anlamında değil tam tersine bireyin devletle ve toplumla bütünleşmesi sürecidir. Ana karakteri devletçidir. Jakobenizm de, faşizm de, komünizm de bu düşünce geleneğinden doğmuştur. Sadece jakobenizme ön ayak olmamış, totaliter sistemlerin doğmasına kaynaklık etmiştir. Hitler'in temel referansı esas itibariyle Hegel'dir. Burada tarihin hedefi metafiziksel, Tanrısal bir devlet doğurmaktır. Jan Bodin'e göre egemenlik bölünemez; bütün yetkileri elinde bulundurur. Egemen güç, hukukun da üstündedir.

FOTOĞRAF: TURGUT ENGİN

Rousseau'ya gelirsek... Rousseau, Türkiye'de pek çok kişi tarafından demokrasi teorisinin fikir babası olarak bilinir. Aslında Roussea'nun liberal demokrasiye pek bir katkısı yoktur. Olmamasının nedeni de aynı Jan Bodin'de olduğu gibi çok sert ve çok kuşatıcı bir egemenlik anlayışına sahip olmasıdır. Rouseau'ya göre genel irade bölünemez, devredilemez, sınırlanamaz. Ayrıca genel irade yanılamaz. Genel iradenin bütün tasarrufu doğrudur. Rousseau, cumhuriyetçi. Ancak burda gücün bir kişi ile birçok kişi elinde bulunması arasında pek bir fark yoktur. Gücün bireyler ve toplum üzerinde kullanılış biçimi önemlidir; bu bakımdan Jan Bodin'le Rousseau arasında fark yoktur. Bu nedenle Fransız eksenli gelenekten jakoben anlayış doğmuştur...

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ